

O PROZODIJI U MARULIĆEVOJ DAVIDIJADI

Sva naša novolatinska poezija od humanizma dalje zavisi u formalnom pogledu od klasičnih rimskih uzora. U versifikaciji naši su se latinisti najviše ugledali na Vergilija, Ovidija, Horacija, Stacija i Marcijala. Kako se ritam klasične rimske poezije osniva na pravilnoj izmjeni dugih i kratkih slogova, za građenje latinskih stihova po uzoru na rimske pjesnike klasičnoga doba prvi je uvjet temeljito poznavanje latinske prozodije. Za naše latiniste, budući da im latinski nije bio materinski jezik, svladavanje latinske prozodije nije bio lak posao, pogotovu što je u latinskom kao govornom jeziku osjećaj za kvantitetu slogova bio dosta izbljedio. Da bi se postigla sigurnost u latinskoj prozodiji, trebalo je mnogo vježbe i pomna proučavanja klasičnih rimskih pjesnika. Zato je u mnogim školama vježbanje u građenju latinskih stihova bilo sastavni dio nastave. Uza svu tu teškoću većina naših pjesnika latinista stvara formalno besprijeorne stihove. Posebno ističem Ignjata Đurđevića, koji je bez pripreve bio sposoban da pravilnim stihovima obradi zadanu temu.

Kako u tom pogledu stoji naš poznati latinist Marko Marulić? Njegovo glavno pjesničko djelo na latinskom jeziku, religiozni ep *Davidias*¹⁾ u 14 pjevanja s ukupno 6756 heksametara²⁾, pruža dovoljno građe, da se ispita, kakva je njegova latinska poezija s obzirom na prozodiju. S tog stajališta proučio sam njegovu *Davidijadu* i našao dosta veliki broj prozodijskih netočnosti i pretjeranih pjesničkih licencija. Navodim ih redom.

---

1) *Editio princeps* izašla je god. 1954. u zbirci Jugoslavenske akademije *Stari pisci hrvatski*, knj. 31. Akademija je nekoliko mjeseci kasnije povukla iz prometa to izdanje kao nedovoljno kritičko. Služio sam se tim izdanjem, ali sam prethodno ispravio griješke usporedivši štampani tekst s mikrofilmom originala. U bilješki navodit ću ispravke teksta u stihovima, koje citiram.

2) Tako ispravljam broj 6750, koji je naveden na str. 7. Predgovora Akademijina izdanja. Kod očitavanja mikrofilma ispušteno je sedam stihova, a stih V 234 naveden je u dvije redakcije, koje su obje uračunate u numeraciju stihova. Štamparskom griješkom izostavljena su još dva stiha, tako da editio princeps *Davidijade* mjesto 6756 ima 6748 stihova.

I 60³⁾ *lacīnia* mjesto *lacīnia* — Kako se ta imenica sastoji od četiri kratka sloga, pripada među riječi, koje ne mogu ući u shemu heksametra. Zbog toga je i nema u heksametarskim pjesmama klasičnih rimskih pjesnika. Marulić je drugi kratak slog uzeo kao dug.

I 137 *iūnior* mj. *iūnior* — Možda je tu našeg pjesnika zavela kvantiteta prvoga sloga pozitivna *iūvenis*.

I 451 *scrūpeo* mj. *scrūpeo*.

II 207 *cōlei* mj. *cōlei* — Budući da oblik *cōlēi* nije pristajao u heksametar, pjesnik je prvi slog, koji je dug, uzeo kao kratak.

II 266 *mēlos* mj. *mēlos*, isp. grč. μέλος.

III 165 i IX 373 *spūria* mj. *spūria* — Ni taj oblik od tri kratka sloga nije mogao ući u heksametar, pa je zato prva kračina uzeta kao dužina.

III 110⁴⁾ *tribūlum* mj. *tribūlium* — Osim netočne prozodije nepravilan je i oblik za gen. plur.

IV 317 *subsīdia* mj. *subsīdia* — Od tri kratka sloga produljen je prvi.

IV 414, XI 258 i XII 443 *ferēbatur* mj. *ferēbatur* — Kako je vokal ispred nastavka *-bam*, *-bas* i t. d. u imperfektu uvijek dug, to je očita prozodijska griješka.

V 174, IX 79 i 119 *stātim* mj. *stātim*.

V 285 *trucidare* mj. *trucidare* — Ista pogreška bila je prvotno i u stihu II 464, ali ju je pjesnik htio ispraviti zamijenivši *trucidarent* sa *nearent*, čime je stih i dalje ostao nepravilan, jer je prvi slog oblika *nearent* kratak. I u VII 410 prvotnu lekciju *trucidare* naknadno je zamijenio sa *vexare*.

V 476 *salūbris* mj. *salūbris* — Tu je vokal ispred muta cum liquida uzet kao kratak, iako je već po naravi dug. Isto tako u XIII 244 imamo *salūbre* mj. *salūbre*. I u prvotnoj redakciji stiha X 71 nazivamo *salūbres*:

Solicitansque rogat, salūbres ut sumeret escas,

ali je pjesnik to naknadno ispravio time, što je taj stih zamijenio sa dva, od kojih se drugi ne može potpuno pročitati:

*Solicitansque rogat, ne sumere differat escas
Languenti faciles . . . i pariterque salūbres.*

Tu je već točna prozodija riječi *salūbres*.

VI 107 *comēs* mj. *comēs*.

VI 283 *prōperē* mj. *prōperē* — U toj su riječi dvije prozodijske griješke.

³⁾ U tom stihu ispravi oblik *appresaeque* štampanog izdanja u *apprensaeque*.

⁴⁾ Oblik *solers* u tom stihu ispravi u *sole r*.

VI 315 i XII 303 *impedimenta* mj. *impēdimenta* — Taj oblik s prozodijskom vrijednošću $\_ \cup \_ \_ \cup$ nije mogao ući u shemu heksametra, pa je pjesnik omaškom ili svijesno izmijenio kvantitetu trećega sloga. Inače tu riječ ne nalazimo u heksametrima rimskih pjesnika.

VI 430 *olus* mj. *olus*.

VII 38 *vēnīmus* — Prema kontekstu to bi mogao biti ili prezent ili perfekt, ali prozodija je i u jednom i u drugom slučaju pogrešna. Ako je prezent, pravilan je oblik *vēnīmus*, a ako je perfekt, *vēnīmus*. Sam je Marulić naknadno uočio tu pogrešku te je riječi *venimus ad* podcrtao i in margine zamijenio drugima. Nažalost, na mikrofilmu originala može se pročitati samo početak ispravka: *modo . . .*

VII 75^b) *dīvīsīt* mj. *dīvīsīt* — I tu je dvostruka prozodijska griješka.

VII 79 *sōlerti* mj. *sōlerti* ili *sollerti*.

VII 267 *dēdidere* mj. *dēdidere* — Preverb *de-* pred konsonantom ima uvijek dugo *e*.

VII 333 *inōpia* mj. *inōpia* — Ili je Marulića zavela duljina vokala *o*, u riječi *cōpia* ili je pod svaku cijenu htio uvrstiti u heksametar tu riječ od četiri kratka sloga pa je drugu kračinu uzeo kao dužinu.

VIII 17 *tēgularum* mj. *tēgularum* — Očita pogreška, jer *tēgula* stoji u prijevornom stupnju duljine prema *tēgo* i *tōga*.

VIII 36 *gynecīa* mj. *gynecīa*, isp. grč. γυναικείον.

VIII 37 *cubīcula* mj. *cūbīcula* — Ni toj riječi od četiri kratka sloga nije mjesto u heksametru. Nalazimo je kod Marcijala (10, 30, 17) u holijampskom stihu, ali u obliku *cubiclo*.

VIII 84 i 371 *facilē* mj. *facilē* — U prvom od ta dva stiha to se može opravdati, jer *facile* stoji pred cezuruom, ali u drugom se očito radi o pjesnikovoj pogrešci.

VIII 227 *tripūdia* mj. *tripūdia* — Zbog svoja četiri kratka sloga ni taj oblik ne ide u heksametar.

VIII 385 *annuisse* — Prvi slog, iako je zatvoren, pjesnik pogrešno uzima kao kratak.

VIII 468, X 158 i XI 279 *bīs* mj. *bīs*.

IX 334 *ovīcula* mj. *ovīcula* — Vidi napomenu uz VIII 227.

IX 440 *vēni* mj. *vēni* — Kako je to imperativ, dakle oblik prezentske osnove, mora imati kratko *e*.

X 42 *iūgi* mj. *iūgi*.

X 51 *tētrius* mj. *tētrius* ili *taetrius* — Vidi napomenu uz V 476.

5) U istom stihu *vorace* ispravi u *vorare*.

- X 107 *cāro* mj. *cāro*.
- X 176 *tēmulentae* mj. *tēmulentae* — Za kvantitetu prvoga sloga isp. *tēmētum* i *abstēmius*.
- X 284 *ficīllia* mj. *ficīllia* od *ficīllis*.
- X 292 *respondīt* mj. *respondīt*.
- XI 94 *compostāque* mj. *compostāque* — Budući da je *to* ablativ, krajnje *-a* mora biti dugo.
- XI 99⁶⁾, XIV 345 i 355 *fāc* mj. *fāc* — Da se tu ne radi o slučajnoj omašci, vidi se po tome, što pogrešnu kvantitetu u toj riječi pjesnik uzima triput. Možda ga je zavela duljina vokala u imperativima *dīc* i *dūc*, koji su po tvorbi bliski obliku *fāc*.
- XI 109 *pavimentum* mj. *pavimentum* — Isti korijen kao u glagolu *pavīre*.
- XI 151 *ōperies* mj. *ōperies* — I tu je pjesnik prvu od tri kračine uzeo kao duljinu.
- XI 221⁷⁾ *lūto* mj. *lūto* — Nezgodna prozodijska griješka, koja mijenja smisao. Marulić je za *blato* uzeo *lūtum*, a to je šafrnika (biljka) ili žuta boja; *blato* = *lūtum*.
- XI 223 *fābam* mj. *fābam*.
- XI 224 *būtīrum* mj. *būtyrum*, isp. grč. βούτροπον.
- XI 282 *quadrupēs* mj. *quadrupēs* — Isp. *pēs*, gen. *pēdis*.
- XII 20 *rēcordere* mj. *rēcordere*.
- XII 109⁸⁾ *octuāgena* mj. *octuāgena* — Isp. *septuāgena*.
- XII 228 *lēnit* mj. *lēnit* — Možda u originalu stoji *līnit* (to nisam provjerio, a više nemam mikrofilm rukopisa), što odgovara i kontekstu.
- XII 250⁹⁾ *pīlas* mj. *pīlas* — Opet prozodijska griješka, koja mijenja smisao. Jedno je *pīla* = stup; mužar, a drugo *pīla* = lopta, kugla.
- XIII 43¹⁰⁾ *ōritur* mj. *ōritur*.
- XIII 108 *sedēremus*¹¹⁾ mj. *sedēremus* — Konjunktiv imperfekta ima uvijek prozodijsku vrijednost infinitiva prezenta.
- XIII 224 *pōlita* mj. *pōlita*.
- XIII 403 *secūrim* mj. *secūrim*.

6) U tom stihu mjesto *bacharum*, kako stoji u štampanom izdanju, treba prema originalu čitati *fac harum*.

7) Oblik *complurimo* ispravi u *complurima*.

8) *Mea* treba ispraviti u *meae*.

9) Oblik *iaculavit* ispravi u *iaculatus*.

10) U tom stihu iza *oritur* u štampanom izdanju izostavljeno je *et*.

11) Tako prema rukopisu ispravljam oblik *sederamus*.

XIV 240 *oblitterari* mj. *oblitterari* ili *oblitterari*.

XIV 374 *solertiā* mj. *solertiā* — Krajnje -a mora biti dugo, jer je to ablativ, kako se razabira iz konteksta i iz atributa *tali*. Takva, upravo početnička griješka već drugi put (isp. XI 94) doista iznenađuje. Maruliću se ta griješka bila potkrala još dvaput, ali ju je in margine ispravio. Prvi je put to bilo u stihu IX 158, gdje je uz ablativ *pace* stajao atribut *datā*. Pjesnik je naknadno to opazio i ispravio tako, da je u tom stihu riječi *et mox datā* zamijenio sa *concessā*. Drugi put u stihu VII 269, gdje je uz ablativ *turbā* atribut bio *fidissimā*. I to je pjesnik naknadno ispravio. Izostavio je riječ *fidissimā*, koja svojom prozodijskom vrijednošću ne ide u heksametar, nadodao *illius* i drukčije poredao riječi. Kako to da pregledajući dovršen rukopis *Davidijade* nije ispravio tu nezgodnu griješku i u stihovima XI 94 i XIV 374? Ispitujući Marulićeve naknadne ispravke in margine, opazio sam, da ih je proveo samo u prvih deset knjiga. Možemo s vjerojatnošću nagađati, da je rukopis *Davidijade* predao iz ruke prije nego je dospio provesti naknadne ispravke teksta u posljednje četiri knjige.

Posebno ističem Marulićevu prozodiju u kosim padežima singulara i u pluralu imenice *mulier*. U klasičnom je jeziku vokal *e* u toj riječi uvijek kratak. Istom kršćanski pjesnici uzimaju to *e* kao dugo prema izmijenjenom naglasku u pučkom latinitetu. Tako i Marulić. Isp. IV 391 i V 385 *mulīeri*, IV 396 *mulīeris*, VI 288 *mulīeres*, IX 185 *mulīerem* i XII 172 *mulīeribus*. Na dva mjesta pjesnik je proveo naknadni ispravak: u stihu X 247 *mulīeris* zamijenio je sa *genitricis*, a u X 306 *mulīere* sa *Thecuite*.

Riječi s dvojakom prozodijom. Neke riječi Marulić unosi u svoje stihove s dvojakom prozodijom, i točnom i pogrešnom. To nas još više iznenađuje.

VII 169 *sexagintā*, IX 151 *quadragintā*, X 398 i XIII 409 *quingagintā*. — U svim tim brojevima nalazimo pogrešnu kvantitetu krajnjega sloga, koji bi morao biti dug. No u XIV 398 imamo *trigintā* s točnom prozodijom.

VII 406 i XI 169 *supplīcia* mj. *supplīcia*, ali III 429 *supplīcibus* i XII 42 *supplīcium*.

VIII 264 *māniplorum*¹²⁾ mj. *māniplorum*, ali XI 375 *māniplōs* i XIV 124 *mānipli*.

XI 223 *pōlentam* mj. *pōlentam*, ali IV 405 *pōlentae*.

XII 236 *mōra* mj. *mōra*, ali III 223 *mōras*, III 485 i IV 68 *mōra*¹³⁾.

¹²⁾ Tako treba ispraviti oblik *manipulorum* iz štampanog izdanja.

¹³⁾ U stihu IV 68 *praeter* ispravi u *potest*.

XIII 89 *trēcentum* mj. *trēcentum*, ali VII 169 *trēcentis* i XIII 133 *trēcentos*.

XIII 144* *fūrens* mj. *fūrens*, ali XIII 325 *fūrenti*.

XIII 223 *squālent* mj. *squālent*, ali III 489 *squālent*.

XIII 315 *fōmenta* mj. *fōmenta*, ali XIII 426 *fōmento*.

Prozodija kod vlastitih imena. Kod vlastitih imena latinski pjesnik ima u pitanju prozodije nešto slobodnije ruke. I Marulić dopušta sebi neke prozodijske licencije:

U imenu *Dāvid* oba su sloga duga. No uz *Dāvid* pjesnik prema potrebi metra uzima i *Dāvid*, isp. II 37, IV 207, X 457¹⁴) i passim.

S dvōjakom prozodijom upotrebljeno je u *Davidijadi* i ime *Absalon*. Srednji je slog negdje kratak, a negdje dug, na pr. *Absālon* u III 184, X 45, 100 i 113, a *Absālon* u X 218, *Absālonis* X 199, *Absāloni* X 16 i 96.

XI 327 *Sadōchides*, ali X 527 *Sadōchi* i XII 316 *Sadōchus*.

U nazivu *Lēvitae* Marulić redovno računa prvi slog kao kratak, iako je dug, na pr. II 249 *Lēvitae*, III 240 *Lēvitis*.

VI 108 *Philocrātes* mj. *Philocrātes* — Da bi to grčko ime unio u heksametar, pjesnik je morao uzeti jednu kraćinu kao dužinu.

VIII 52 *Lysiaequē* — Prvi slog uzet je kao kratak, iako je dug.

XII 197 *Ithirēis* mj. *Ityrēis*, isp. grč. Ἰτροπαῖοι ili Τροπαῖοι.

Da se Marulić dosta borio s latinskom prozodijom, vidi se i iz naknadnih ispravaka in margine već dovršenog djela, kojima je uklanjao počinjene prozodijske griješke. Osim već spomenutih navodim još:

II 490 *patrīs implere*— ispravljeno u *patrīs complere*.

III 96 *revēlabo* mj. *revēlabo* — zamijenjeno sa *resērabo*.

III 346 *argūtiis* mj. *argūtiis* — Riječi *His ille argūtiis* pjesnik je zamijenio sa *Talibus ille dolis*.

III 365 *subīturam* mj. *subīturam* — zamijenjeno sa *experturam*.

V 273 *custōdiens* mj. *custōdiens* — zamijenjeno sa *defendens*.

VII 206 *prolēš* mj. *prolēš* — ispravljeno u *prolis*.

VII 306 *modō* mj. *modō* — zamijenjeno sa *recens*.

X 26 *quiēvisse* mj. *quiēvisse* — ispravljeno u *requiesse*.

¹⁴) Iza riječi *David* u tom stihu stoji *Ethee*, a ne *Ecce*, kako čitamo u štampanom izdanju; ispravi još *notae* u *note*.

Mislim, da navedeni materijal iz *Davidijade* dovoljno jasno pokazuje, kako poznavanje latinske prozodije nije kod Marulića bilo baš sasvim temeljito: Zbog toga mu neki heksametri šepaju. Vrijedno je upozoriti na jedan pasus iz uvodnog dijela njegove poslanice kardinalu Grimaniju, kojom mu posvećuje rukopis *Davidijade*: *Ceterum ad hoc perficiendum multa mihi impedimento erant. Iam pridem intermissā condendi carminis cura* i t. d. Pjesnik time sam priznaje, da se već odavna prestao baviti pjesničkim radom. Shvatimo li to ne kao izraz skromnosti, nego kao stvarnu činjenicu, postaje nam jasnije, zašto se u tom latinskom pjesničkom djelu nalazi podosta prozodijskih nedostataka. Po mojem sudu, Marulić je mnogo bolji pjesnik nego stihotvorac.

Zagreb.

V. Gortan.

RÉSUMÉ

V. Gortan: LA PROSODIE DANS LA DAVIDIAS DE MARULIĆ

L'auteur prend pour objet de son étude la prosodie dans la *Davidias*, poème religieux latin de M. Marulić en 14 livres.

Après avoir cité un nombre considérable de fautes de prosodie et de licences poétiques inusitées en latin classique qu'il a trouvées dans cette oeuvre, il constate que la connaissance de prosodie latine de Marulić laisse à désirer et conclut que Marulić était beaucoup meilleur poète que versificateur.

BAPINAKEΔA = βάριν Ἀχαιός

Glossam βαρινακέδα τὸν δούριον ἵππον K. Latte in sua nova Hesychii editione e coniectura (Latte in *Mnemos.* 1942, p. 87) in βάριν ἀπέλαγον emendavit, quod in textum pro tradito βαρινακέδα recepit; at forsitan melius fecisset, si eam propter ἀπαξ λεγόμενον *ΑΠΕΛΑΓΟΝ in apparatu critico attulisset.

Βάριν enim et sine epith. ἀπέλαγον „arcem“ seu „turrin“ valet. In *ἀκέδα nomen auctoris (fortasse tragici) potius quam epith. latere nobis videtur. De Achaeo autem tragico constat verbis obsoletis seu insolitae significationis usum esse, quorum e numero quaedam Hes. glossae originem ducunt (cf. ἐκολλόπωση, νυμφόβας etc.).

Si Maussacus (cf. editionem Albertinam ad loc.) in ἀκέδα vocem Ἀχαιδα agnoscere potuit, quid obstat nobis, quominus pro eodem nomen Achaei i. e. Ἀχαιός coniciamus. Quod si ita est, in βάριν (= δούριον ἵππον) ignotum adhuc Achaei fragmentum habemus.

Scupis.

M. D. Petruševski.